

ROLA I EFEKTY WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ GMIN ZACHODNIEGO POGRANICZA POLSKI¹

Aleksander Lewczuk, Zbigniew Brodziński

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wstęp

Współpraca transgraniczna ma w Europie Zachodniej wieloletnią tradycję i bogate osiągnięcia, które zasługują na poznanie, ocenę i upowszechnienie osiągnięć oraz doświadczeń na obszarach przygranicznych Europy Środkowo-Wschodniej. Euroregionalizacja jest obecnie powszechnie uznawana za szczególną formę szeroko pojętych procesów regionalizacji i integracji europejskiej. W procesach tych szczególną uwagę zwraca się na porozumienie pomiędzy Polakami a Niemcami, m.in. poprzez realizację wspólnych przedsięwzięć społeczno-gospodarczych. Zagadnienie to jest również bardzo aktualne na obszarach przygranicznych Polski z krajami Europy Środkowo-Wschodniej, jako obecnej granicy Unii Europejskiej. Jednocześnie problem ten jest obecnie uważany jako jedno z najważniejszych wyzwań stojących przed Unią Europejską i krajami, które niedawno weszły w jej skład.

Wejście Polski w skład Unii Europejskiej wymusza konieczność nowego spojrzenia na problemy obszarów przygranicznych, gdyż nabrały one strategicznego znaczenia w regionalnym rozwoju naszego kraju oraz kształtowaniu przestrzennych relacji i powiązań integracyjnych w Europie. Integrująca się Europa zmieniła w zasadniczy sposób postrzeganie granic, co spowodowało powstanie i aktywizację współpracy transgranicznej pomiędzy sąsiadami. Regiony przygraniczne i ich mieszkańcy tracą cechy peryferyjności, nabierają przekonania o konieczności przełamania izolacjonistycznych i nacjonalistycznych barier. Współpraca transgraniczna niesie ze sobą możliwość stworzenia sieci powiązań umożliwiających kooperację w wielu dziedzinach, a zwłaszcza ekonomiczno-społecznego rozwoju [MICKIEWICZ, GOTKIEWICZ 2001].

Aktywizacja gospodarcza i społeczna polskich obszarów przygranicznych w obecnej sytuacji gospodarczej naszego kraju ma ogromne znaczenie, gdyż daje nadzieję i szanse podniesienia standardu i jakości życia mieszkańców wsi i małych

¹ Badania dofinansowane przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie.

miast. Dlatego też badania nad osiągnięciami współpracy polsko-niemieckiej i możliwościami upowszechnienia ich rezultatów na wschodnich i południowych rubieżach kraju ma duże znaczenie w procesie przedsiębiorczego wychowania społeczeństwa i idei integracji europejskiej. Jednocześnie pokazanie pozytywnych efektów polsko-niemieckiej współpracy w wymiarze gospodarczym, ekonomicznym i społecznym ma także cel wychowawczy i służy porozumieniu między Polakami i Niemcami. W procesie wychowawczym i edukacyjnym nic bowiem silniej nie oddziałuje jak „dobre przykłady przedsiębiorczości z życia wzięte”, które pokazują, że współpracę między sąsiadami można układać inaczej, na miarę aspiracji życiowych ludzi XXI wieku.

Obecnie szczególnego znaczenia nabiera pilna potrzeba intensyfikacji współpracy na polskiej granicy wschodniej, jako już granicy Unii Europejskiej. Jednocześnie obszary przygraniczne wschodniej Polski są obszarami problemowymi pod względem społeczno-gospodarczego rozwoju. Stąd też doświadczenia strony zachodniej Polski mogą być bardzo przydatne w rozwoju obszarów wschodniogó pogranicza kraju [BIAŁOBRZESKA, KISIEL 2003].

Celem niniejszej pracy było poznanie roli, efektów oraz wpływu współpracy euroregionalnej i porozumień transgranicznych na aktywizację społeczno-gospodarczą obszarów wiejskich zachodniego pogranicza Polski.

Założenia, zakres i metody badań

Współpraca gospodarcza na granicy zachodniej ma prekursorski charakter i może być wzorem inicjatyw współpracy transgranicznej na pozostałych granicach Polski. Praktyka nawiązywania kontaktów ponadgranicznych na szczeblu regionalnym i lokalnym przez różnego rodzaju podmioty polskie wyprzedza znacznie uregulowania prawne. Ponadto współpraca euroregionalna wpływa na wyraźne ożywienie społeczno-gospodarcze, a zwłaszcza rozwój przedsiębiorczości i aktywności lokalnych samorządów i społeczności. Wyrazem tego jest wzrost liczby firm na obszarach wiejskich zachodniego pogranicza Polski, które mają największe możliwości społeczno-gospodarczego przyspieszenia rozwoju obszarów wiejskich.

W badaniach przyjęto następujące założenia:

1. Procesy integracji europejskiej w formie euroregionów będą zyskiwać na znaczeniu oraz wywierać istotny wpływ na społeczno-gospodarczy rozwój obszarów przygranicznych, a zwłaszcza na przełamywanie syndromu peryferyjności, który wynika głównie z ich położenia i zapóźnienia cywilizacyjnego. Współpraca euroregionalna, przyczyniając się do wzrostu konkurencyjności obszarów przygranicznych, może przyczynić się do racjonalnego zagospodarowania zasobów lokalnych.
2. Współpraca euroregionalna w zakresie społeczno-gospodarczej aktywizacji obszarów przygranicznych napotyka na szereg barier natury formalno-prawnej, intelektualnej, infrastrukturalnej, finansowej, środowiskowej, w tym także mentalnej. Identyfikacja tych barier i ich eliminowanie m.in. poprzez budowę systemu intelektualnego wspierania rozwoju współpracy euroregionalnej może znacząco zwiększyć skalę efektów rozwoju przedsiębiorczości, a tym samym podnieść standard i jakość życia społeczności lokalnych.

Merytoryczny zakres badań jest bardzo szeroki, ponieważ obejmuje rolę, efekty i metody współpracy transgranicznej w społeczno-gospodarczej aktywizacji obszarów przygranicznych zachodniego pogranicza Polski i możliwości wykorzystania tych doświadczeń w skali całego kraju, a zwłaszcza na wschodnich obszarach. Podjęcie tak szerokiego zakresu badań wymagało objęcia badaniami wszystkich euroregionów na pograniczu zachodniej Polski (euroregiony: „Nysa”, „Sprawa-Nysa-Bóbr”, „Pro-Europa-Viadrina”, „Pomerania”).

Badania zostały przeprowadzone w czwartym kwartale 2002 roku na obszarach przygranicznych zachodniej Polski. W badaniach wykorzystano metodę sondaży diagnostycznego z zastosowaniem kwestionariusza wywiadu. Dobór gmin do badań był losowy. Wywiad z zastosowaniem kwestionariusza z 140 wójtami i burmistrzami gmin zachodniego pogranicza kraju przeprowadzili doradcy wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego oraz pracownicy euroregionów. Ponadto badano dokumentację urzędową wszystkich czterech euroregionów oraz innych instytucji na obszarach przygranicznych.

Wyniki badań i dyskusja

W badaniach roli i efektów współpracy transgranicznej ważne było poznanie opinii wójtów i burmistrzów na temat wpływu faktu wchodzenia w skład euroregionu na funkcjonowanie gmin (tab. 1). Z wypowiedzi około 60,0% wójtów i burmistrzów zachodniego pogranicza wynika, że wchodzenie w skład euroregionu ma wpływ na funkcjonowanie ich gmin. Największe korzyści z tej przynależności osiągnięto w Euroregionie „Pro-Europa-Viadrina” (84,0% gmin), zaś najmniejsze w Euroregionie „Pomerania” (51,6% gmin). Warto podkreślić, że trzeba chcieć i umieć skorzystać z faktu przynależności do euroregionu, gdyż w przeciwnym przypadku będzie to członkostwo formalne „na papierze”.

Do najważniejszych korzyści z przynależności do euroregionu wójtowie i burmistrzowie zaliczyli pomoc Niemiec w finansowaniu małych projektów (tab. 1). Najwięcej z tej pomocy skorzystały gminy w Euroregionie „Sprawa-Nysa-Bóbr” (87,5% gmin) i „Pro-Europa-Viadrina” (76,0% gmin). Najniższe korzyści w finansowaniu małych projektów odnotowano w gminach Euroregionu „Nysa” (52,4% gmin) i „Pomerania” (48,4% gmin). Do pozostałych, bardziej znaczących korzyści wójtowie i burmistrzowie zaliczyli pomoc w zakresie promocji gmin oraz ułatwieniu kontaktów zagranicznych.

W badaniach problematyki współpracy transgranicznej pytano również wójtów i burmistrzów, czy w ich gminach dostrzegany jest wpływ pobliskiej granicy z Niemcami? Jeśli tak, to w jakim zakresie i w jakim stopniu wpływ ten jest widoczny? Z odpowiedzi wójtów i burmistrzów wynika, że ponad co druga gmina osiąga korzyści z bliskości położenia granicy z Niemcami (tab. 2). Wpływ ten jest jednak różny, zarówno w odniesieniu do poszczególnych euroregionów, jak i problemów społeczno-gospodarczego rozwoju gmin. Do najważniejszych korzyści wójtowie i burmistrzowie zaliczyli napływ turystów oraz kreowanie procesów inwestycyjnych w co drugiej badanej gminie. Szczególnie duże korzyści z bliskości położenia granicy osiągnął Euroregion „Pro-Europa-Viadrina” w dziedzinie współpracy kulturalno-sportowej (80,0% gmin) i pozyskiwania kapitału zagranicznego (80,0% gmin).

Tabela 1; Table 1

Wpływ faktu wchodzenia w skład euroregionu na funkcjonowanie gmin
Impact of being included into Euroregion as a commune on its functioning

Wyszczególnienie; Specification	Euroregiony* (%) Euroregions* (%)			
	N	SNB	PEV	P
Tak i polega to na: Yes, and it consists in:	56,8	60,0	84,0	51,6
- rozbudowa infrastruktury; infrastructure development	4,8	4,2	20,0	16,1
- budowa ścieżek rowerowych; bicycle lanes construction	4,8	12,5	12,0	0,0
- pomoc finansowa – małe projekty; financial aid – small projects	52,4	87,5	76,0	48,4
- promocja gminy; promotion of a commune	52,4	12,5	28,0	9,7
- szkolenia, warsztaty; training, workshops	0,0	4,2	24,0	16,1
- ułatwienie kontaktów z zagranicą; facilitation of abroad contacts	14,3	12,5	20,0	12,9
- turystyka; tourism	14,3	0,0	24,0	9,7
- współpraca stowarzyszeń młodzieżowych i dziecięcych cooperation of children's and youth' associations	0,0	0,0	0,0	3,2
Nie; No	8,1	15,0	8,0	16,1
Trudno powiedzieć; Difficult to say	35,1	25,0	8,0	32,3

* – objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomercania

Tabela 2; Table 2

Wpływ bliskości granicy z Niemcami na funkcjonowanie polskich gmin
Impact of proximity to the German border on a commune functioning

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony* (%) Euroregions* (%)			
	N	SNB	PEV	P
Tak i polega to na; Yes and it consists in:	61,5	47,5	60,0	66,6
- kreowanie procesów inwestycyjnych; creating investment processes	41,7	15,8	66,7	63,6
- zatrudnienie miejscowej ludności; employing local population	29,2	42,1	60,0	36,4
- sprzedaż produktów rolnych i innych obywatelom z Niemiec selling agricultural produce and others to German citizens	4,2	21,1	26,7	18,2
- współpraca kulturalno-sportowa; sporting and cultural cooperation	25,0	26,3	80,0	40,9
- ochrona przyrody; environmental protection	0,0	0,0	26,7	13,6
- handel przygraniczny; border trade	29,2	0,0	60,0	40,9
- pozyskiwanie kapitału zagranicznego; raising foreign capital	25,0	15,8	80,0	22,7
- obrót nieruchomościami; property dealing	0,0	5,3	6,7	4,5
- warsztaty samochodowe – naprawa samochodów garages – car repairs	0,0	0,0	6,7	0,0
- napływ turystów; influx of tourists	75,0	10,5	66,7	40,9
Nie; No	10,3	25,0	24,0	15,2
Trudno powiedzieć; Difficult to say	28,2	27,5	16,0	18,2

* – objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomercania

Wpływ bliskości granicy może mieć pozytywny, jak i negatywny wpływ na funkcjonowanie polskich gmin. Rodzaj, charakter i skalę tego wpływu przedsta-

wiono w tabelach 3–5. Z wypowiedzi ponad 80% wójtów i burmistrzów wynika, że wpływ bliskości granicy na napływ osób podejmujących pracę w Polsce jest słaby (22,9% gmin) lub w ogóle go nie ma (58,3%), tab. 3. Wydaje się, że jest to fakt oczywisty, gdyż gminy zachodniego pogranicza Polski nie stwarzają atrakcyjnego miejsca zatrudnienia dla ludności niemieckiej. Należy podkreślić, że niemieckie gminy wchodzące w skład euregionów legitymują się wyraźnie wyższym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego niż gminy polskie.

Stwierdzono również, że wpływ pobliskiej granicy na napływ z zagranicy osób sprzedających swoje towary na obszarach przygranicznych zachodniej Polski jest słaby w odniesieniu do 28,4% gmin lub w ogóle go nie ma w 48,4% gmin (tab. 3). Natomiast pocieszającym jest fakt, że znacznie większy jest napływ z zagranicy osób robiących zakupy na obszarach przygranicznych w Polsce. Napływ ten oceniono jako silny w 15,5% polskich gmin, średni w 24,7% i słaby w 37,2% gmin. Zwiększenie możliwości sprzedaży polskich produktów przez mieszkańców gmin dla osób z zagranicy jest niezwykle ważnym i pilnym problemem. Wchodzić tu mogą w grę produkty rolnictwa ekologicznego, wyroby rękodzieła, rzemieślnicze itp. Zagadnienie to wymaga głębokiego przemyślenia również w ramach rozwijanej współpracy transgranicznej przez euregiony. Zdaniem KOBYLIŃSKIEGO [1999] transgraniczna wymiana handlowa jest ważnym czynnikiem rozwoju gospodarczego i przemian strukturalno-przestrzennych. Kapitał pozyskiwany z wymiany transgranicznej i zainwestowany w układach lokalnych może być ważnym czynnikiem rozwoju i zwiększenia atrakcyjności obszaru do lokalizacji inwestycji zagranicznych.

Również z badań KARWOWSKIEGO i BURLITY [1996] wynika, że handel przygraniczny jest bardzo ważnym czynnikiem pobudzającym koniunkturę polskiej gospodarki. Handel przygraniczny jest formą eksportu towarów, których w tradycyjny sposób poprzez handel zagraniczny nie można byłoby wyeksportować. Zdaniem autora zmiana motywów przyjazdu obywateli niemieckich do miejscowości przygranicznych Polski możliwa jest w perspektywie, jeśli tworząc nowoczesną infrastrukturę położy się większy akcent na usługi gastronomiczne, hotelarskie, fryzjerskie itp.

Obszary wiejskie zachodniego pogranicza Polski w swojej strategii rozwoju zakładają intensywny rozwój turystyki i agroturystyki. Mając to na uwadze interesującym i ważnym zagadnieniem badawczym było poznanie wpływu pobliskiej granicy na napływ turystów zagranicznych. Napływ ten oceniono jako silny w 15,0% polskich gmin, średni w 38,0% i słaby aż w 40,0% gmin (tab. 3).

Rozwój turystyki i agroturystyki na obszarach wiejskich zachodniego pogranicza Polski należy traktować jako jeden z elementów wielofunkcyjnego rozwoju wsi i gospodarstw rolnych. Zdaniem BUKRABY-RYLSKIEJ [1996] rozwój turystyki i agroturystyki nie może być działaniem izolowanym, lecz wymaga równoczesnej rozbudowy infrastruktury towarzyszącej, a głównie usługowej, kulturalnej, dbałości o stan środowiska naturalnego oraz troski o ogólną czystość, porządek i estetykę wsi czy gmin. Natomiast agroturystyka nie może być traktowana jako wyłączne czy główne źródło dochodu rolnika, lecz działalność towarzysząca. Autorka podkreśla, że na Zachodzie przeciętny zysk indywidualnego gospodarstwa rolnego z usług agroturystycznych wynosi od 5 do 15% ogólnego dochodu. Rozwijanie turystyki wymaga też pogodzenia różnych funkcji danego obszaru, np. funkcji tranzytowych z wymogami ochrony przyrody, czy też zasad produkcji rolnej z warunkami wypoczynku gości.

Tabela 3; Table 3

Wpływ bliskości granicy na funkcjonowanie polskich gmin (napływ osób z zagranicy)
Impact of proximity to the border on Polish communes functioning (influx of foreigners)

Wyszczególnienie Specification	Stopień wpływu (%); Impact (%)				
	silny strong	średni average	słaby weak	w ogóle none	trudno powie- dzieć; difficult to say
Napływ osób podejmujących pracę Influx of people willing to get employed	2,1	4,2	22,9	58,3	12,5
Napływ z zagranicy osób sprzedających towary Influx of people selling goods	1,1	10,5	28,4	48,4	11,6
Napływ z zagranicy osób robiących zakupy Influx of people doing shopping	15,5	24,7	37,2	20,6	2,0
Napływ turystów zagranicznych Influx of foreign tourists	15,0	38,0	40,0	5,0	2,0

Z badań wynika, że bliskość granicy stwarza także dla mieszkańców polskich gmin możliwość uzupełnienia budżetów domowych poprzez zarobkowanie w Niemczech (tab. 4). Stwierdzono, że 14,8% polskich gmin odnosi duże korzyści z pracy za granicą. Z kolei prawie co trzecia polska gmina korzyści te szacuje jako średnie (32,0% gmin) lub małe (28,7%).

Bliskość granicy przynosi również określone korzyści w postaci wpływów do budżetu polskich gmin (tab. 4). Korzyści te wójtowie i burmistrzowie ocenili jako duże zaledwie w 6,6% gmin i średnie w ponad co dziesiątej gminie (13,1%). Z kolei 22,1% polskich gmin odniosło małe korzyści, a aż 44,3% gmin nie odniosło żadnych korzyści w postaci wpływu do budżetu gminy.

Tabela 4; Table 4

Korzyści z bliskości granicy z Niemcami na funkcjonowanie polskich gmin
Polish communes' functioning benefits resulting from proximity to German border

Wyszczególnienie Specification	Skala korzyści (%); Degree of benefit				
	duża high	średnia average	mała low	żadna none	trudno powie- dzieć; difficult to say
Uzupełnienie budżetu mieszkańców (możliwość zarobkowania); Making up the inhabitants' budget (earning opportunity)	14,8	32,0	28,7	13,1	11,4
Wzrost wpływów do budżetu gminy; Increase in financial means for the commune budget	6,6	13,1	22,1	44,3	13,9
Możliwość tańszych zakupów po drugiej stronie granicy; Opportunity of doing cheaper shopping across the border	5,8	25,8	35,0	16,7	16,7
Wyjazdy do pracy za granicę; Leaving abroad for work	8,9	33,3	36,6	9,8	11,4
Współpraca z gminami po drugiej stronie granicy; Co-operation with communes across the border	16,4	31,1	24,6	17,2	10,7

Jak wcześniej podkreślono napływ z zagranicy osób sprzedających swoje towary na obszarach przygranicznych w Polsce był generalnie niski. Może to wynikać z faktu, że mieszkańcy polskich gmin wolą sami zrobić zakupy za granicą

(bo taniej), niż korzystać z pośredników zagranicznych. Z wypowiedzi wójtów i burmistrzów wynika, że mieszkańcy ich gmin mają duże (5,8% gmin), średnie (25,8%) i małe (35,0%) możliwości tańszych zakupów po niemieckiej stronie granicy (tab. 4).

Z badań wynika, że mieszkańcy zachodniego pogranicza kraju korzystają również z wyjazdów do pracy za granicę. Zdaniem wójtów i burmistrzów mieszkańcy co trzeciej gminy (33,3%) odnoszą średnie korzyści z wyjazdów do pracy za granicę. Korzyści te zostały ocenione jako małe w 36,6% gmin i żadne w 9,8% gmin (tab. 4).

Badani wójtowie i burmistrzowie wskazali również na korzyści ze współpracy między polskimi, niemieckimi i czeskimi gminami dzięki bliskości położenia. Korzyści te zostały ocenione jako duże zaledwie w 16,4% i średnie w 31,1% gmin. Natomiast niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że 24,6% polskich gmin odnosi małe korzyści ze współpracy, a 17,2% gmin nie ma żadnych korzyści. Jeżeli do tego dodamy fakt, że co dziesiąta gmina (10,7%) w odpowiedzi na to pytanie skwitowała stwierdzeniem „trudno powiedzieć”, to otrzymamy niezbyt zadowalający efekt współpracy transgranicznej na szczeblu gmin (tab. 4). Zróżnicowanie skali korzyści ze współpracy z gminami niemieckimi może wynikać z niewielkich umiejętności i wiedzy mieszkańców obszarów wiejskich po polskiej stronie i niedostatecznej pomocy w tej dziedzinie instytucji i organizacji wspierających aktywność gospodarczą ludności wiejskiej. Zdaniem DUCZKOWSKIEJ-MAŁYSZ [1998] rozwojowi współpracy transgranicznej powinna sprzyjać zarówno działalność administracji, samorządu i instytucji na szczeblach regionalnych i gminnych, jak i szeroki zakres ich kompetencji i samodzielności. Szczególnie ważnym celem euroregionów winno być pozyskiwanie szerokiego udziału społeczności w dyskusji o wszystkich problemach oraz prowadzenie pracy uświadamiająco-informacyjnej w dziedzinie rozwoju myśli kooperacyjnej.

Dotychczasowe rozważania obejmowały problematykę wpływu bliskości położenia granicy niemieckiej na społeczno-gospodarczy i kulturowy rozwój polskich gmin zachodniego pogranicza. Należy jednak mieć na uwadze fakt, że bliskość położenia granicy rodzi również określone problemy, nie zawsze korzystne dla mieszkańców po obu stronach granicy. Z badań wynika, że duże problemy prawie w co trzeciej (31,1%) polskiej gminie stwarza nadmierny ruch pojazdów (tab. 5). Z kolei 28,7% wójtów i burmistrzów problemy te określa jako średnie, a dalszych 15,6% jako małe. W sumie więc ponad 70,0% polskich gmin ma problemy wynikające z niepożądanego ruchu pojazdów. Charakter tych problemów będzie przedmiotem rozważań w dalszej części niniejszej pracy. Jednym z tych problemów może być uciążliwość związana z napływem dużej liczby ludności oraz zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego. Problemy te w różnej skali występują w około 40,0% polskich gmin przygranicznych. Warto podkreślić, że w prawie co drugiej polskiej gminie (49,6% gmin) nie zgłoszono żadnej uciążliwości związanej z napływem dużej liczby ludności (tab. 5). Być może duża liczba napływającej ludności, to także korzyści związane z pozostawieniem pieniędzy w sklepach, hotelach, gastronomii itp.

Podstawowym celem powstawania i rozwoju euroregionów w Polsce jest obopólnie korzystny rozwój współpracy transgranicznej. W badanych czterech euroregionach zachodniego pogranicza Polski 73,6% gmin prowadzi współpracę z partnerem po stronie niemieckiej. Jednak ponad co czwarta badana gmina (26,4%) nie ma partnera do współpracy po stronie niemieckiej.

Tabela 5; Table 5

Problemy polskich gmin wynikające z bliskości granicy z Niemcami
Problems resulting from the proximity to the border

Wyszczególnienie Specification	Skala problemów (%); Degree of problems (%)				
	duża high	średnia average	mała low	żadna none	trudno powiedzieć difficult to say
Ruch pojazdów; Road traffic	31,1	28,7	15,6	13,9	10,7
Wzrost przestępczości Increase in crime rate	9,0	20,5	19,7	27,0	23,8
Uciążliwość związana z napływem dużej liczby ludności; Nuisance related to influx of large amounts of people	3,3	10,7	24,0	49,6	12,4
Zanieczyszczenie środowiska Environmental pollution	5,9	15,3	22,0	36,4	20,4

Jak wcześniej podkreślono, celem niniejszych badań było poznanie roli i efektów współpracy transgranicznej w społeczno-gospodarczej aktywizacji obszarów wiejskich zachodniego pogranicza Polski. Szczególnie ważne było poznanie zakresu i form współpracy polskich gmin z partnerem niemieckim (tab. 6). Z badań wynika, że zakres współpracy transgranicznej gmin polskich i niemieckich wynika głównie z idei funkcjonowania euroregionów. Mianowicie najszerszy zakres współpracy obejmuje dziedzinę kultury, oświaty, sportu i turystyki. Jako przykład można podać:

- wizyty i wymiana informacji (89,5% gmin),
- imprezy kulturalne (82,1%),
- imprezy międzyszkolne (77,9%),
- imprezy sportowe (77,9%),
- imprezy turystyczne (70,5%).

Blizsza analiza zakresu i form tej współpracy wskazuje, że zagadnienia gospodarki schodzą na dalszy plan we wzajemnych kontaktach gmin przygranicznych. Jako przykład można podać (tab. 6):

- targi i wystawy (32,6% gmin),
- współpraca lokalnych środowisk gospodarczych (31,6%),
- wymiana handlowa przygraniczna (26,3%).

Należy podkreślić, że niedocenywanie rangi współpracy w dziedzinie gospodarczej odbija się niekorzystnie na rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich polskiej części euroregionu. Ponadto przedsiębiorcy wiejscy nie będą mogli skorzystać z bogatych doświadczeń niemieckich gmin w tej dziedzinie. Odbija się to niekorzystnie na społeczno-gospodarczym rozwoju polskich gmin, które są zdecydowanie słabiej rozwinięte pod względem gospodarczym. Zagadnienie to jest bardzo ważne od strony gospodarczej dla polskich gmin, lecz niestety nie stanowi priorytetu w działalności statutowej badanych euroregionów zachodniego pogranicza Polski.

W badaniach, oprócz zakresu i form współpracy polskich i niemieckich gmin, ważne było również poznanie intensywności tych kontaktów (tab. 7). Z badań wynika, że duża (największa) intensywność kontaktów polskich i niemieckich gmin jest w dziedzinie handlu (10,7% gmin), kultury (7,9%) i oświaty (6,4%). Natomiast intensywność kontaktów na poziomie średnim zanotowano w dziedzinie

Tabela 6; Table 6

Zakres i formy współpracy polskich gmin z partnerem niemieckim
Scope and forms of Polish communes' cooperaton with German partners

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony (%); Euroregions (%)														
	Nysa			Sprewa-Nysa-Bóbr			Pro-Europa-Viadrina			Pomcrania			Razem; Total		
	tak yes	nie no	brak danych no data available	tak yes	nie no	brak danych no data available	tak yes	nie no	brak danych no data available	tak yes	nie no	brak danych no data available	tak yes	nie no	brak danych no data available
Targi, wystawy; Fairs, exhibitions	34,6	65,4	3,7	32,1	60,7	7,1	42,1	57,9	0,0	20,8	70,8	8,3	32,6	65,3	2,1
Wizyty i wymiana informacji Visits and information exchange	76,9	23,1	3,7	96,4	-	3,6	89,5	10,5	0,0	87,5	8,3	4,2	89,5	10,5	0,0
Imprezy kulturalne; Cultural events	61,5	38,5	3,7	92,9	7,1	-	89,5	10,5	0,0	79,1	16,7	4,2	82,1	17,9	0,0
Imprezy turystyczne; Tourist events	84,6	15,4	3,7	67,9	25,0	7,1	68,4	31,6	0,0	54,1	41,7	4,2	70,5	28,4	1,1
Imprezy międzyszkolne Inter-school events	57,7	42,3	3,7	85,7	14,3	-	89,5	10,5	0,0	75,0	20,8	4,2	77,9	22,1	0,0
Imprezy sportowe; Sport events	57,7	42,3	3,7	96,4	3,6	-	78,9	21,1	0,0	75,0	20,8	4,2	77,9	22,1	0,0
Przepływy siły roboczej legalizowane umowami; Legal and approved move- ment of labour force	11,5	88,5	3,7	3,6	89,3	7,1	10,5	89,5	0,0	12,5	83,3	4,2	9,5	89,4	1,1
Budowa wspólnej infrastruktury ko- munikacyjnej; Construction of joint communication infrastructure	11,5	88,5	3,7	7,1	82,1	10,7	10,5	89,5	0,0	4,2	91,6	4,2	7,4	89,4	3,2
Budowa wspólnej infrastruktury ko- munalnej; Construction of joint pub- lic utility infrastructure	7,7	92,3	3,7	7,1	50,0	10,7	5,3	94,7	0,0	8,3	87,5	4,2	7,4	91,5	1,1
Działania w zakresie ochrony środo- wiska; Environmental protection-re- lated actions	30,8	69,2	3,7	28,6	64,3	7,1	36,8	63,2	0,0	25,0	70,8	4,2	30,5	67,4	2,1

Tabela 7; Table 7

Intensywność kontaktów pomiędzy obszarami przygranicznymi
Intensity of contacts between borderland areas

Zakres kontaktów Scope of contacts	Intensywność kontaktów (%); Intensity of contacts (%)																								
	duża high					średnia average					mała low					w zasadzie żadna practically none					brak danych no data available				
	Euroregiony*; Euroregions*																								
	N	SNB	PEV	P	R	N	SNB	PEV	P	R	N	SNB	PEV	P	R	N	SNB	PEV	P	R	N	SNB	PEV	P	R
Handel; Trade	10,8	10,8	8,0	19,2	10,7	32,4	10,8	24,0	15,4	18,6	37,9	43,2	40,0	30,8	34,3	18,9	35,2	28,0	34,6	25,7	0,0	0,0	0,0	0,0	10,7
Infrastruktura Infrastructure	0,0	-	4,0	0,0	0,7	10,8	8,6	8,0	3,8	7,1	45,9	25,7	20,0	26,9	27,2	43,3	65,7	68,0	69,3	52,9	0,0	0,0	0,0	0,0	12,1
Kultura Culture	5,3	13,5	8,0	7,1	7,9	28,9	37,8	44,0	53,6	36,4	44,7	35,1	24,0	17,9	29,3	21,1	13,5	24,0	21,4	17,9	9,5	7,5	0,0	15,1	8,5
Oświata Education	2,6	20,0	4,0	0,0	6,4	17,9	17,1	56,0	57,1	30,7	53,9	40,0	8,0	21,4	30,7	25,6	22,9	32,0	21,4	22,9	7,1	14,3	0,0	15,1	9,3
Ochrona środowiska Environmental protection	5,4	-	4,0	0,0	2,1	24,3	11,8	16,0	57,1	15,7	40,6	23,5	36,0	21,4	30,0	29,7	64,7	44,0	21,4	38,6	11,9	15,0	0,0	15,1	13,6
Gospodarka (przedsiębior- czość); Eco- nomy (enter- prise)	0,0	-	4,0	0,0	1,4	33,3	11,1	20,0	20,0	17,1	30,6	41,7	32,0	40,0	35,7	36,1	47,2	44,0	40,0	27,1	14,3	10,0	0,0	24,3	18,7

* – Objasnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomerania, R – razem euroregiony; total Euroregions

kultury (36,4% gmin), oświaty (30,7%), handlu (18,6%), gospodarki (17,1%) i ochrony środowiska (15,7%). Niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że intensywność kontaktów w dziedzinie gospodarki aż w 35,7% polskich gmin jest mała, a w 27,1% gmin w „zasadzie żadna”. Oznacza to, że intensywność kontaktów polskich i niemieckich gmin w dziedzinie rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich, a głównie rozwoju przedsiębiorczości jest dość niska i wymaga zdecydowanej poprawy. Uzyskane wyniki badań w pełni potwierdzają wcześniejsze stwierdzenie, że problemy gospodarcze w ramach współpracy transgranicznej są traktowane marginalnie.

Oceniając zakres, formy i intensywność kontaktów polskich i niemieckich gmin warto zwrócić uwagę na stronę formalną tej współpracy, a więc zawarte umowy i porozumienia. Z wypowiedzi wójtów i burmistrzów wynika, że 55,0% gmin zachodniego pogranicza posiada formalne umowy i porozumienia o współpracy transgranicznej z partnerami niemieckimi. Pierwsze umowy i porozumienia były zawarte w 1975 roku. Jednak zdecydowana większość umów i porozumień została zawarta w latach 1995–2003 r.

Dziedziny formalnej współpracy transgranicznej pomiędzy polskimi i niemieckimi gminami przedstawiono w tabeli 8. Z badań wynika, że najwięcej polskich gmin posiada formalną współpracę, opartą o umowy i porozumienia w dziedzinie kultury (94,4% gmin), oświaty (87,3%), gospodarki (57,7%), turystyki (33,8%), ochrony środowiska (16,9%) i sportu (16,9%).

Tabela 8; Table 8

Dziedziny formalnej współpracy transgranicznej polskich i niemieckich gmin
Fields of formal cooperation between Polish and German communes

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony* (%); Euroregions* (%)				
	N	SNB	PEV	P	R
Kultura; Culture	94,7	100,0	100,0	92,9	94,4
Oświata; Education	73,7	80,0	100,0	100,0	87,3
Gospodarka; Economy	52,6	52,0	85,7	42,9	57,7
Turystyka; Tourism	42,1	20,0	42,9	35,7	33,8
Straż pożarna; Fire service	0,0	4,0	21,4	7,1	7,0
Ochrona środowiska; Environmental protection	21,1	0,0	21,4	35,7	16,9
Sprawy komunalne; Public utility issues	5,3	0,0	7,1	21,4	7,0
Planowanie przestrzenne; Spatial planning	0,0	0,0	0,0	14,3	2,8
Infrastruktura kolejowa; Railway infrastructure	0,0	0,0	0,0	14,3	2,8
Sport; Sports	10,5	16,0	28,6	14,3	16,9

* – Objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomerania, R – razem euroregiony; total Euroregions

Jak wcześniej podkreślono, wszystkie badane gminy są członkami euroregionów zachodniego pogranicza. Z wypowiedzi 57,3% wójtów i burmistrzów wynika, że przynależność do euroregionu wpłynęła na intensywność kontaktów transgranicznych. Pozostali respondenci nie potwierdzili wpływu przynależności do euroregionu na intensywność kontaktów transgranicznych. Być może gminy te nie potrafiły przedstawić konstruktywnej koncepcji współpracy transgranicznej.

Badani wójtowie i burmistrzowie przedstawili również korzyści swoich gmin z tytułu przynależności do euroregionu (tab. 9). Stwierdzono, że jedynie nieco

ponad co dziesiąta gmina (11,6%) odniosła duże korzyści z przynależności do euroregionu. Pozostałe gminy odniosły korzyści średnie (39,5% gmin) i małe (32,6%). Warto podkreślić, że przedstawiciele 12,4% gmin nie potrafili ocenić tych korzyści i stwierdzili „trudno powiedzieć”.

Tabela 9; Table 9

Korzyści z tytułu przynależności gmin do euroregionu
Communes' benefits resulting from being included into Euroregion

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony* (%); Euroregions* (%)				
	N	SNB	PEV	P	R
Duże; Great	10,0	12,5	25,0	0,0	11,6
Średnie; Average	42,5	35,0	37,5	44,0	39,5
Małe; Little	32,5	45,0	16,7	28,0	32,6
Brak; None	5,0	5,0	0,0	4,0	3,9
Trudno powiedzieć; Difficult to say	10,0	2,5	20,8	24,0	12,4

* – objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomerania, R – razem euroregiony; total Euroregions

Badanych wójtów i burmistrzów poproszono również o dokonanie oceny stanu współpracy transgranicznej w swojej gminie (tab. 10). Generalnie należy stwierdzić, że ocena stanu współpracy transgranicznej polskich i niemieckich gmin jest bardzo zróżnicowana. Tylko 1,4% wójtów i burmistrzów oceniło stan tej współpracy jako bardzo dobry. Pozostali respondenci wystawili ocenę dobrą (22,6% gmin) i dostateczną (35,8%). Warto podkreślić, że przedstawiciel ponad co trzeciej gminy (35,8%) ocenę tą skwitował stwierdzeniem „trudno powiedzieć”. Oceniając uzyskane wyniki należy stwierdzić, że istnieje pilna potrzeba doskonalenia form i metod współpracy transgranicznej, gdyż w przeciwnym wypadku zawarte umowy i porozumienia będą martwymi dokumentami urzędników. Problemem tym szczególnie winny być zainteresowane gminy polskie, które charakteryzują się zdecydowanie niższym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego w porównaniu do gmin niemieckich. Wydaje się, że jest to również ważne zadanie do rozwiązania w ramach działalności statutowej władz poszczególnych euroregionów.

Tabela 10; Table 10

Ocena stanu współpracy transgranicznej gmin w euroregionach
Assessment of the transborder commune cooperation condition in Euroregions

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony* (%); Euroregions* (%)				
	N	SNB	PEV	P	R
Bardzo dobry; Excellent	0,0	0,0	4,0	0,0	1,4
Dobry; Good	19,5	17,5	36,0	5,6	22,6
Dostateczny; Satisfactory	48,8	35,0	28,0	38,9	35,8
Zły; Poor	2,4	7,5	0,0	44,4	4,4
Trudno powiedzieć; Difficult to say	29,3	40,0	32,0	11,1	35,8

* – objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomerania, R – razem euroregiony; total Euroregions

Z badań wynika, że ocena stanu współpracy transgranicznej polskich gmin (w opinii wójtów i burmistrzów) nie wypadła najlepiej. Zachodzi zatem konieczność poznania czynników warunkujących dobry i dalszy rozwój tej współpracy w kierunku zwiększenia jej efektywności. Poznanie zatem czynników hamujących i przyspieszających pomyślny rozwój współpracy transgranicznej może przyczynić się do społeczno-gospodarczego rozwoju gmin zachodniego pogranicza.

Czynniki wpływające hamująco na rozwój współpracy transgranicznej polskich gmin zachodniego pogranicza przedstawiono w tabeli 11.

Tabela 11; Table 11

Czynniki hamujące rozwój współpracy transgranicznej gmin euroregionu
Factors which impede the development of communes' transborder cooperation
in Euroregion

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony* (%); Euroregions*(%)				
	N	SNB	PEV	P	R
Trudności życia codziennego; Everyday problems	70,0	65,0	79,3	62,1	68,4
Negatywne stereotypy; Negative stereotypes	40,0	27,5	33,3	24,1	31,6
Brak równorzędnego partnera; Lack of equal partner	42,5	42,5	20,8	13,8	32,3
Różnice w kompetencjach władz regionalnych i lokalnych w nawiązywaniu współpracy transgranicznej; Differences between regional and local governments' competence in the field of establishing transborder cooperation	45,0	25,0	16,7	27,6	30,1
Odmienność systemów gospodarczych Dissimilarity of economic systems	25,0	20,0	29,2	20,7	23,3
Słabo rozwinięta infrastruktura transportowa Poorly developed transportation infrastructure	10,0	10,0	4,2	10,3	9,0
Brak równorzędnych lub alternatywnych miejsc pracy Lack of equivalent or alternative work places	42,5	60,0	79,2	58,6	57,9
Brak środków finansowych; Lack of financial means	0,0	5,0	0,0	6,9	3,0
Bariera językowa; Language barrier	0,0	0,0	0,0	3,4	1,5
Nie mam zdania; No opinion	2,5	5,0	0,0	6,9	3,0

* – Objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomerania, R – razem euroregiony; total Euroregions

W opinii wójtów i burmistrzów największym hamulcem rozwoju współpracy transgranicznej polskich gmin są trudności dnia codziennego (68,4% gmin). Wydaje się, że są to mało przekonujące argumenty, gdyż współpraca transgraniczna właśnie ma służyć rozwiązywaniu problemów i trudności dnia codziennego. Bo przecież społeczno-gospodarczy rozwój gmin ma na celu podnoszenie standardu i jakości życia mieszkańców gmin, a więc pokonywania codziennych trudności. Innym czynnikiem hamującym rozwój współpracy transgranicznej aż w 57,9% gmin jest brak równorzędnych lub alternatywnych miejsc pracy. Do innych czynników hamujących rozwój współpracy transgranicznej gmin wójtowie i burmistrzowie zaliczyli:

- brak równorzędnego partnera po stronie niemieckiej (32,3% gmin),
- negatywne stereotypy (31,6%),
- różnice w kompetencjach władz regionalnych i lokalnych w nawiązywaniu

- współpracy transgranicznej (30,1%),
- odmienność systemów gospodarczych (23,3%).

W opinii wójtów i burmistrzów polskie gminy zachodniego pogranicza posiadają również szereg korzystnych cech, które mogą być wykorzystane w rozwoju współpracy transgranicznej (tab. 12).

Tabela 12; Table 12

Cechy gminy euroregionu umożliwiające rozwój współpracy transgranicznej
Qualities of a Euroregion commune which enable development
of transborder cooperation

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony*(%); Euroregions* (%)				
	N	SNB	PEV	P	R
Atrakcyjne i nieskażone środowisko przyrodnicze Attractive and unpolluted natural environment	68,3	67,5	83,3	76,7	72,6
Znaczący udział powierzchni chronionej Significant percentage of protected areas	43,9	10,0	37,5	26,7	28,9
Zaangażowanie społeczności lokalnych i przedsiębiorców w utrzymywaniu różnorodnych kontaktów z sąsiadami; Local communities' and entrepreneurs' involvement in maintaining various contacts with neighbours	26,8	20,0	25,0	33,3	25,9
Obecność ekspansywnych przedsiębiorstw Presence of expansive enterprises	43,9	7,5	4,2	3,3	17,0
Dogodny układ komunikacyjny np. ważne szlaki; Convenient communication system (important overland routes)	34,1	6,5	75,0	53,3	54,8
Poziom rozwoju gospodarki; Level of economic development	12,2	12,5	8,3	10,0	11,1
Wiedza o sytuacji po drugiej stronie granicy Knowledge of the situation across the border	12,2	12,5	8,3	10,0	11,1
Brak wizji; No conception	0,0	2,5	0,0	3,3	1,5

* - Objasnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N - Nysa, SNB - Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV - Pro-Europa-Viadrina, P - Pomerania, R - razem euroregiony; total Euroregions

Zdaniem wójtów i burmistrzów największym atutem polskich gmin w rozwoju współpracy transgranicznej jest atrakcyjne i nieskażone środowisko przyrodnicze (72,6% gmin) oraz dogodny układ komunikacyjny (54,8%). Do innych ważnych cech polskich gmin wójtowie i burmistrzowie zaliczyli:

- znaczny udział powierzchni chronionej (28,9% gmin),
- zaangażowanie społeczności lokalnych i przedsiębiorców w utrzymywaniu różnorodnych kontaktów z sąsiadami po drugiej stronie granicy (25,9% gmin),
- obecność ekspansywnych przedsiębiorstw (17,0% gmin).

W poszukiwaniu efektywnych sposobów oraz metod i form rozwoju współpracy transgranicznej ważne było również poznanie opinii wójtów i burmistrzów o korzyściach, jakie przynosi obecnie i może przynieść w przyszłości ta współpraca. Z wypowiedzi wójtów i burmistrzów wynika, że korzyści te dotyczą głównie

ożywienia ruchu turystycznego (70,9% gmin) oraz rozwoju przedsiębiorczości (65,7%). Badani respondenci upatrują również większych korzyści w napływie kapitału i technologii (41,8% gmin). Z kolei w 30,6% gmin oczekuje się modernizacji oraz zwiększenia wydajności infrastruktury publicznej, w tym lepszego zagospodarowania przejść granicznych. Respondenci wskazali również na możliwość poprawy stanu środowiska przyrodniczego w 29,1% polskich gmin (tab. 13).

Tabela 13; Table 13

Korzyści jakie przynosi obecnie i może przynieść w przyszłości
współpraca transgraniczna

Current and potential benefits of transborder cooperation

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony*(%); Euroregions*(%)				
	N	SNB	PEV	P	R
Poprawa stanu środowiska przyrodniczego Improvement of natural environment condition	46,3	23,1	9,0	13,8	29,1
Modernizacja i zwiększenie wydajności infrastruktury publicznej, w tym zagospodarowanie przejść granicznych Modernization and increase in productivity of public infrastructure, including management of border crossings	46,3	17,9	6,4	34,5	30,6
Rozwój przedsiębiorczości; Enterprise development	73,2	76,9	11,5	65,5	65,7
Ożywienie ruchu turystycznego; Tourism revival	63,4	71,8	24,4	75,9	70,9
Większy napływ kapitału i technologii; Increase in inflow of capital and new technologies	14,6	23,3	15,3	41,4	41,8
Kształtowanie się lepszych stosunków ludnościowych na pograniczu; Establishment of better human intercourse at the borderland area	22,0	7,7	10,3	6,9	16,4
Zwiększenie obrotów handlowych; Increase in trade turnover	17,1	20,5	7,7	24,1	20,9
Ożywienie wymiany kulturalnej; Cultural exchange revival	7,3	20,5	12,8	37,9	23,9
Nie mam zdania; No opinion	2,4	0,0	2,6	3,4	3,0

* – Objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomerania, R – razem euroregiony; total Euroregions

W badaniach ważne było również poznanie stanu kontaktów pomiędzy polskimi i niemieckimi obszarami przygranicznymi w porównaniu do okresu sprzed pięciu lat (tab. 14). Z wypowiedzi wójtów i burmistrzów wynika, że obecnie w zakresie współpracy jest dużo lepiej (15,8% gmin) i lepiej (55,6% gmin). W dziedzinie kontaktów w okresie ostatniego pięciolecia nic się nie zmieniło w 13,5% gmin, a jest trochę gorzej w 3,0% gmin.

Jak już wielokrotnie podkreślano, głównym celem niniejszych badań było określenie roli i wpływu współpracy transgranicznej na społeczno-gospodarczą aktywizację obszarów wiejskich zachodniego pogranicza Polski. Należy podkreślić, że aktywizacja ta jest niezwykle konieczna, gdyż obszary wiejskie zachodniego pogranicza charakteryzują się o wiele niższym stopniem rozwoju niż gminy po niemieckiej stronie granicy. Ponadto należy podkreślić, że rolnictwo na obszarze polskich gmin jest dość słabo rozwinięte, a ludność żyje biednie. Sukcesu rozwoju upatruje się w warunkach przyrodniczych, a głównie lasy, wody, łagodny klimat i zabytki. Trzeba podkreślić, że wykorzystanie tych walorów (zasobów) do realiza-

Tabela 14; Table 14

Kontakty pomiędzy obszarami przygranicznymi w porównaniu do tego,
jak było 5 lat temu

Contacts between borderland areas in comparison with the situation 5 years ago

Wyszczególnienie Specification	Euroregiony* (%); Euroregions* (%)				
	N	SNB	PEV	P	R
Dużo lepiej; Much better	17,5	17,9	24,0	3,4	15,8
Lepiej; Better	70,0	48,7	44,4	55,2	55,6
Tak samo; The same	5,0	20,5	4,0	24,1	13,5
Trochę gorzej; A bit worse	2,5	2,6	0,0	6,9	3,0
Trudno powiedzieć; Difficult to say	5,0	10,3	28,0	10,3	12,1

* – Objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomerania, R – razem euroregiony; total Euroregions

cji strategii ekorozwoju, a głównie rozwoju turystyki i agroturystyki wymaga też dużych nakładów finansowych. Ponadto od ludzi wymaga się bycia przedsiębiorczymi, no i bogatego społeczeństwa, które stać będzie na korzystanie z turystyki i agroturystyki. Mając to na uwadze badanym wójtom i burmistrzom postawiono pytanie, w jakim stopniu nawiązanie współpracy transgranicznej wpłynęło na aktywizację społeczno-gospodarczą ich gmin? W odpowiedzi co drugi respondent (53,0% gmin) stwierdził, że wpływ ten był niewielki (tab. 15). Z kolei 16,7% gmin odpowiedziało, że w zasadzie wpływ ten był żaden lub „trudno powiedzieć” (14,4% gmin).

Tabela 15; Table 15

Stopień w jakim nawiązanie współpracy transgranicznej wpłynęło
na aktywizację społeczno-gospodarczą gmin

Degree of communes' socio-economic mobilization resulting from establishing
transborder cooperation

Wyszczególnienie specification	Euroregiony* (%); Euroregions* (%)				
	N	SNB	PEV	P	R
W bardzo dużym; Very high degree	0,0	2,6	8,3	0,0	2,3
W dużym; High degree	15,0	12,8	16,8	10,3	13,6
W niewielkim; Low degree	57,5	51,3	45,8	55,2	53,0
W zasadzie żadnym; Practically none	10,0	25,6	8,3	20,7	16,7
Trudno powiedzieć; Difficult to say	17,5	7,7	20,8	13,8	14,4

* – Objaśnienie skrótów nazw euroregionów; Abbreviations for the Euroregions names: N – Nysa, SNB – Sprewa-Nysa-Bóbr, PEV – Pro-Europa-Viadrina, P – Pomerania, R – razem euroregiony; total Euroregions

Tylko bardzo niewielu wójtów i burmistrzów stwierdziło, że wpływ współpracy transgranicznej na społeczno-gospodarczy rozwój gmin zachodniego pogranicza był duży (13,6% gmin) lub bardzo duży (2,3%). Należy mocno podkreślić, że ukierunkowanie współpracy transgranicznej tylko na zagadnienia kultury, wymiany młodzieży, sportu itp. nie jest błędem, lecz trzeba jednocześnie pamiętać,

że to właśnie gospodarka stanowi podstawę rozwoju tych dziedzin, a nie odwrotnie. Najlepiej jak współpraca transgraniczna jest prowadzona jednocześnie we wszystkich tych dziedzinach, gdyż biedne społeczeństwo na obszarach wiejskich nie będzie dobrym odbiorcą efektów współpracy kulturalnej itp.

Oczywiście jest faktem zrozumiałym, że współpraca kulturalna, oświatowa i społeczna, a głównie zagadnienia współpracy młodzieży po obu stronach granicy przełamuje nieufność społeczności polskiej i niemieckiej, zbliża narody i jest dobrym wstępem do współpracy w dziedzinie gospodarki. Jednak rozwój społeczno-gospodarczy polskich gmin nie dokona się automatycznie sam i wymaga wielu działań, aby wychować społeczeństwo przedsiębiorcze. Tylko poprzez rozwój przedsiębiorczości można wyrównać poziom życia mieszkańców wiejskich obszarów przygranicznych w Polsce do standardów po niemieckiej stronie granicy. W przeciwnym razie nie uda się zlikwidować zapóźnienia cywilizacyjnego polskich gmin, kompleksów społeczeństwa i rozwoju patologii społecznych.

Podsumowując należy stwierdzić, że istnieje pilna potrzeba poszukiwania szans aktywizacji społeczno-gospodarczej polskich gmin zachodniego pogranicza.

Podsumowanie i wnioski

1. W rozwoju współpracy transgranicznej ważne było poznanie – czy bliskość granicy z Niemcami ma wpływ na funkcjonowanie polskich gmin. Stwierdzono, że około 60,0% polskich gmin osiąga korzyści z bliskości położenia granicy z Niemcami. Bliskość położenia granicy stwarza również określone problemy po obu stronach granicy. Do problemów tych badani wójtowie i burmistrzowie zaliczyli nadmierny ruch pojazdów i ludności, który powoduje zanieczyszczenie środowiska. Bliskość położenia granicy stwarza również problemy związane z przestępczością. Istnieje więc pilna potrzeba aktywizacji społeczno-gospodarczej polskich gmin, głównie poprzez rozwój przedsiębiorczości, co stwarza szanse likwidacji zapóźnienia cywilizacyjnego, kompleksów społeczeństwa i rozwoju patologii społecznych.
2. Wśród uwarunkowań społeczno-gospodarczego rozwoju obszarów wiejskich zachodniego pogranicza Polski ważne miejsce winny zajmować partnerskie kontakty gmin i miast po obu stronach granicy. Stwierdzono, że 73,6% polskich gmin posiada nawiązane kontakty partnerskie, głównie z gminami niemieckimi. Zakres tej współpracy obejmuje głównie problematykę kultury, oświaty, sportu, imprez turystycznych, handlowych. We współpracy tej dopiero na siódmym miejscu pod względem zakresu działalności wymieniono współpracę w dziedzinie gospodarczej (31,6% polskich gmin). Niski zasięg tej współpracy budzi uzasadnione obawy, że polskie gminy, które są słabiej rozwinięte gospodarczo, nie mogą skorzystać z bogatych doświadczeń niemieckich gmin. Problematyka współpracy gospodarczej jest mało doceniana we współpracy transgranicznej euroregionów. Potwierdzeniem tej tezy są wypowiedzi wójtów i burmistrzów odnośnie intensywności kontaktów pomiędzy obszarami przygranicznymi. Mianowicie ponad 60% wójtów i burmistrzów oceniło intensywność kontaktów w dziedzinie gospodarczej jako małą (35,7% gmin) lub „w zasadzie żadną” (27,1% gmin). Oznacza to, że intensywność kontaktów polskich i niemieckich gmin w dziedzinie rozwoju gospodarczego, a głównie w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest dość niska i wymaga zdecydowanej poprawy.

3. Stwierdzono, że 55,0% gmin zachodniego pogranicza Polski posiada formalne umowy i porozumienia o współpracy transgranicznej z partnerami niemieckimi. Jednak tylko co druga polska gmina posiada umowy i porozumienia o współpracy w dziedzinie gospodarki. Ocena tej współpracy w opinii badanych wójtów i burmistrzów również nie wypadła najlepiej. Tylko 1,4% wójtów i burmistrzów oceniło stan tej współpracy jako bardzo dobry. Pozostali respondenci wystawili ocenę dobrą dla 22,6% gmin i dostateczną dla 35,8% gmin. Z kolei przedstawiciel ponad co trzeciej gminy (35,8% gmin) ocenę tą skwitował stwierdzeniem „trudno powiedzieć”. W świetle tych wyników badań istnieje pilna potrzeba poszukiwania skutecznych form i metod współpracy transgranicznej, gdyż w przeciwnym wypadku zawarte umowy i porozumienia będą martwymi dokumentami.
4. W opinii wójtów i burmistrzów współpraca transgraniczna może przynieść w przyszłości dużo korzyści polskim gminom. Korzyści te dotyczą głównie ożywienia ruchu turystycznego (70,9% gmin), rozwoju przedsiębiorczości (65,7%), napływu kapitału i technologii (41,8), modernizacji i zwiększenia wydajności infrastruktury publicznej (30,6%) oraz ochrony środowiska przyrodniczego (29,1% gmin). Wynika stąd, że istnieje pilna potrzeba poszukiwania doskonalszych form i metod współpracy transgranicznej.

Literatura

BIAŁOBRZESKA R., KISIEL R. 2003. *Współpraca transgraniczna wschodnich regionów Polski*. Wyd. UWM w Olsztynie: 204 ss.

BUKRABA-RYLSKA I. 1996. *Możliwości rozwoju turystyki na przygranicznych obszarach wiejskich województw zachodnich*, w: *Przeobrażenia społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich pogranicza zachodniego*. Wyd. IRWiR PAN i SGGW, Warszawa: 273–287.

DUCZKOWSKA-MALYSZ K. 1998. *Rolnictwo – wieś – państwo*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa: 217 ss.

KARWOWSKI J., BURLITA A. 1996. *Handel przygraniczny jako jedna z form aktywizacji gospodarczej*, w: *Przeobrażenia społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich pogranicza zachodniego*. Wyd. IRWiR PAN i SGGW, Warszawa: 261–272.

KOBYLIŃSKI R. 1999. *Strategia rozwoju rolnictwa i terenów wiejskich województwa zachodniopomorskiego w procesie integracji z Unią Europejską*, w: *Aktywizacja gospodarcza terenów wiejskich na pograniczu polsko-niemieckim w świetle procesów integracyjnych z Unią Europejską*. IRWiR PAN i AR w Szczecinie, Warszawa: 83–99.

MICKIEWICZ B., GOTKIEWICZ W. 2001. *Ekonomiczno-społeczne uwarunkowania procesu rozwoju przygranicznych obszarów wiejskich*. AR w Szczecinie: 76 ss.

Słowa kluczowe: współpraca transgraniczna, aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin, przedsiębiorczość, obszary przygraniczne, wielofunkcyjny rozwój wsi

Streszczenie

Poznano rolę, efekty oraz wpływ współpracy euroregionalnej i porozumień transgranicznych na aktywizację społeczno-gospodarczą obszarów wiejskich zachodniego pogranicza Polski. Badaniami objęto wszystkie euroregiony zachodniego pogranicza Polski, a mianowicie: „Nysa”, „Sprewa-Nysa-Bóbr”, „Pro-Europa-Viadrina”, „Pomerania”. Wywiady z 140 wójtami i burmistrzami gmin wchodzących w skład wyżej wymienionych euroregionów przeprowadzono w czwartym kwartale 2002 roku. Z badań wynika, że około 60% polskich gmin osiąga korzyści z bliskości położenia granicy z Niemcami. Jednocześnie z wypowiedzi wójtów i burmistrzów gmin wynika, że istnieje pilna potrzeba aktywizacji społeczno-gospodarczej polskich gmin, głównie poprzez rozwój przedsiębiorczości. Stwierdzono również, że 73,6% polskich gmin posiada nawiązane kontakty partnerskie, głównie z gminami niemieckimi. Zakres tej współpracy obejmuje głównie problematykę kultury, oświaty, sportu, imprez turystycznych i handlowych. We współpracy tej dopiero na siódmym miejscu pod względem zakresu działalności wymieniono współpracę gospodarczą (31,6% polskich gmin). Niski zasięg tej współpracy budzi uzasadnione obawy, że polskie gminy, które są słabiej rozwinięte gospodarczo, nie mogą skorzystać z bogatych doświadczeń niemieckich gmin. Problematyka współpracy gospodarczej jest mało doceniana we współpracy transgranicznej euroregionów zachodniego pogranicza.

THE ROLE AND EFFECTS OF TRANSBORDER COOPERATION IN COMMUNES SITUATED AT THE WESTERN BORDERLAND OF POLAND

Aleksander Lewczuk, Zbigniew Brodziński

Department of Agrobusiness and Environmental Economy,
University of Warmia and Mazury, Olsztyn, Poland

Key words: transborder cooperation, socio-economic commune mobilization, enterprise, borderland regions, multifunctional rural development

Summary

The aim of study was to recognise the role, effects and impact of Euroregional cooperation and transborder agreements on socio-economic mobilization of rural areas at the western borderland of Poland. The research covered all Euroregions at the western borderland of Poland: „Nysa”, „Sprewa-Nysa-Bóbr”, „Pro-Europa-Viadrina” and „Pomerania”. 140 governors and mayors of communes situated in the above-mentioned Euroregions were interviewed in last quarter of 2002. The results showed that about 60% communes in Poland benefit by the proximity to German border. At the same time commune governors' and commune mayors' statements and opinions reveal that there is an urgent need for socio-economic mobilization of Polish communes, mainly through enterprise development. It was also found that 73.6% communes in Poland have established the partnership contacts, mainly with German communes. The range of coopera-

tion includes mainly the issues of culture, education, sport as well as tourist and commercial events. Economic cooperation came only at the 7th position on the list of cooperation range (only 31.6% Polish communes cooperated economically with German communes). The fact raises justified fears that the underdeveloped communes in Poland are not able to take advantage of the extensive experiences of German communes. The issues of economic cooperation are underestimated in transborder cooperation of Euroregions situated at western borderland of Poland.

Prof. dr hab. Aleksander **Lewczuk**
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Pl. Łódzki 2
10-957 OLSZTYN
e-mail: lewczuk@uwm.edu.pl